

KONINGIN VICTORIA
ALS HUWELIJKSMAKELAAR

Vertaling Roelof Posthuma

Deborah Cadbury

KONINGIN VICTORIA
ALS HUWELIJKSMAKELAAR

Haar kinderen en kleinkinderen
op Europese tronen

Nieuw Amsterdam

© 2017 Deborah Cadbury

Stamboom door Phillip Beresford

Kaarten © John Gilkes, 2017

Oorspronkelijke titel *Queen Victoria's Matchmaking. The Royal Marriages that Shaped Europe*

Oorspronkelijke uitgever Bloomsbury Publishing, Londen

© 2017 Nederlandse vertaling Roelof Posthuma/Nieuw Amsterdam, Amsterdam

Foto's: collectie auteur, tenzij anders vermeld; zie voor een uitgebreide illustratieverantwoording blz. 405; de uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten op de afbeeldingen in dit boek te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Marianne Tieleman

Register m.m.v. Yulia Knol

Omslagontwerp Bureau Beck

Omslagillustratie Royal Collection Trust/© Her Majesty Queen

Elizabeth II 2018 (voor de beeldbeschrijving, zie blz. 1 van het beeldkatern)

Auteursfoto met dank aan Deborah Cadbury

NUR 681

ISBN 978 90 468 2333 0

www.nieuwamsterdam.nl

*Voor Pete, Jo en Julia,
in liefde*

Inhoud

DEEL EEN: 'IJDEL DE EERZUCHT VAN KONINGEN'

1887-1891

Proloog	11
1 'Een goede, verstandige vrouw'	27
2 Vicky en Frederik	49
3 Ella en Sergej	77
4 Alix en Eddy	109
5 Eddy en H�el�ene	133
6 Eddy en May	159

DEEL TWEE: HOOGTIJDAGEN VAN DE ROYALTY

1892-1901

7 George en Missy	197
8 Missy en Ferdinand	221
9 George en May	241
10 Nicolaas en Alix	269
11 Ena en Alfonso	297
12 De val	327

<i>Dankwoord</i>	359
<i>Bibliografie</i>	363
<i>Afkortingen en roepnamen</i>	369
<i>Noten en bronnen</i>	371
<i>Illustratieverantwoording</i>	405
<i>Register</i>	409

DEEL EEN

‘Ijdel de eerezucht van koningen’

1887-1891

Vain the ambition of kings
Who seek by trophies and dead things
To leave a living name behind,
And weave but nets to catch the wind.

John Webster, ‘Vanitas Vanitatum’, oorspronkelijk
gepubliceerd in *The Devil’s Law Case* (1623)

Proloog

Het was vroeg in de middag van zondag 13 maart 1881. In het hart van Sint-Petersburg in Rusland, op de Malaja Sadovajastraat, stond een jonge blonde vrouw en zag de gendarmes te paard de straat uitrusten. Dat vertelde haar alles wat ze moest weten: het doelwit zou niet via deze route terugkeren. De weken van heimelijk en gevaarlijk ondergraven van de Malaja Sadovajastraat, met als hoogtepunt de plaatsing van de mijn de avond daarvoor, waren tevergeefs geweest. Ze gaf het teken door haar zakdoekje naar haar gezicht te brengen alsof ze haar neus wilde snuiten. Onmiddellijk vertrokken vier andere terroristen met hun zelfgemaakte bommen haastig naar van tevoren afgesproken posities langs de alternatieve route bij het Catharinakanaal, nu een witte ijslaag die Sint-Petersburg in de richting van de Oostzee doorsneed.

Het waren de laatste momenten van een campagne van twee jaar waarin de aanslagplegers op hun doelwit hadden gejaagd. Hij was in juni 1879 tijdens een besloten vergadering in de bossen bij Lipetsk, ongeveer vierhonderd kilometer ten zuidoosten van Moskou, ter dood veroordeeld. De vergadering had de sfeer van een dagtochtje gehad, alsof ze aan het picknicken waren met hun eten en flessen wijn en wodka. Maar ze hadden de terroristische groepering *Narodnaja Volja*, de ‘Volkswil’, in het leven geroepen en een unaniem vonnis geveld. Alexander II, de machtige autocraat en ‘tsaar van alle Russen’, moest sterven.

Eerst hoorden ze het geluid van de paarden, daarna was het gesloten rijtuig van de veroordeelde makkelijk te herkennen aan de begeleidende lijfwacht van zeven kozakken. Achter het rijtuig volgden

twee sleden, met op een daarvan de hoofdcommissaris van politie. Het was een korte rit van de ruiterschool in de Michailovskimanege, waar Alexander II de troepen had geïnspecteerd, door het sprookjesachtige decor van Peter de Grottes schitterende keizerstad waarvan de koepels en torens nog onder de wintersneeuw lagen. Het was ruim kwart over twee in de middag toen het rijtuig plotseling opdook in het zicht van de terroristen die bij het Catharinakanaal op de tsaar stonden te wachten.¹ Het was bijna zover.

De bommengooiers hadden nog steeds tijd om af te zien van de actie die hun vrijwel zeker het leven zou kosten. Een van hen ontvluchtte het toneel inderdaad, maar de negentienjarige Nikolaj Rysakov aarzelde niet. De bom in zijn hand was verborgen onder een witte doek. Toen het rijtuig van de tsaar bijna bij hem was, hief hij zijn arm, concentreerde zich op de snel naderende paarden en richtte.

De explosie verscheurde de koude lucht en de sneeuw stooft alle kanten op. De paarden struikelden en vielen en er klonk een oorverdovend gekraak en gerinkel van brekend hout en glas. De rook trok op en onthulde een kozak, een politieman en twee toeschouwers die hevig bloedend in de sneeuw lagen. Rysakov werd door veiligheidsagenten vastgegrepen.

De imposante gestalte van Alexander II stapte uit het beschadigde rijtuig, kennelijk ongedeerd. De bom was een fractie van een seconde te laat geweest en had de achterkant van het rijtuig getroffen. De tsaar vroeg een van de kozakken een zakdoek om het bloed van zijn gezicht te vegen.²

‘Godzijdank ben ik ongedeerd,’ zei hij, ‘Maar kijk...’ Een lijfwacht was al overleden, en een jongen lag op sterven.

‘Het is te vroeg om God te danken,’ schreeuwde Rysakov.³

Alexander leek de lijfwachten die hem dringend vroegen weer in het rijtuig te gaan zitten niet te horen. Misschien dacht hij dat het gevaar voorbij was, misschien was hij te geschokt, of misschien was dit zijn moment van onverzettelijkheid. Hij bleef even staan, cruciale seconden van aarzeling...

De volgende bom belandde precies tussen de voeten van de tsaar en de kracht van de explosie wierp hem in de lucht. Toen hij weer op de grond belandde, bleek hij nog te leven maar zijn inspanningen om overeind te komen waren tevergeefs. Om hem heen ontstond

een onheilspellende plas bloed, helder rood in de witte sneeuw. De tsaar had het plotseling heel koud. De lijfwachten tilden hem op en legden zijn zwaargewonde lichaam op een slee.

Ze brachten hem naar het Winterpaleis, een schitterend barok-icoon van de keizerlijke macht van de tsaar. Net als zijn Romanov-voorvaderen heerste Alexander II bij de gratie Gods met absoluut gezag over de levens van zijn onderdanen en er was geen institutioneel orgaan dat zijn wil aan banden kon leggen. Het kolossale Winterpaleis was een majestueus toneel waarop hij zijn rijkdom en macht kon etaleren: het beroemde interieur omvatte een balzaal van wit marmer, een eetzaal waar diners voor duizend gasten werden gehouden en galerijen die tienduizend mensen konden herbergen. Vanuit dit weelderige symbool van de autocratische Russische macht bestuurde Alexander II bijna een zesde van het totale aardoppervlak.

Maar dat alles baatte hem nu niet. Zijn familieleden volgden het bloedspoor over de marmeren vloeren en via de brede, indrukwekkende trapopgang naar zijn studeerkamer. Onder hen was ook zijn twaalfjarige kleinzoon Nicolaas, die gekleed voor een middagje schaatsen angstig aan het voeteneinde stond van het bescheiden bed waarop zijn grootvader onder een oude legermantel lag. Het gezicht van de tsaar was afschuwelijk verminkt en gaf hem iets bijna onmenselijks. Eén vertrouwd oog staarde star en nietsziend bijna hypnotiserend voor zich uit. Onder de met bloed doordrenkte mantel waren de lege plekken in de omtrek van zijn grootvader maar al te zichtbaar: het rechterbeen bleek te ontbreken, het linker was misvormd, en de snelgroeiende poel van bloed verborg de exacte aard van de verwondingen.⁴ De mantel zakte in waar zijn buik zou moeten zitten. Een priester bekommerde zich om zijn onsterfelijke ziel en diende hem mompelend het laatste oliesel toe.

Nicolaas maakte het hele angstaanjagende tafereel van nabij mee. Dit was alles wat er van zijn grootvader was overgebleven, de bejubelde Alexander de Bevrijder, de man die als eerste hervormingen in Rusland doorvoerde, die de lijfeigenschap in 1861 afschafte, het rechtssysteem moderniseerde, het onderwijs uitbreidde en die op het punt stond de eerste wankele stappen in de richting van constitutionele hervorming van 's werelds grootste autocratie te zetten. Het was ironisch dat uitgerekend de meest liberale tsaar in generaties,

die voorstellen had gedaan voor een nationale vergadering met een bredere samenstelling, dit afschuwelijke lot moest treffen. De Volkswil had al vaak geprobeerd om hem te vermoorden, en nu had hun wil uiteindelijk de overwinning behaald.

Niets kon koningin Victoria voorbereiden op de ‘onuitsprekelijke afschuw’ die ze later die dag voelde toen de telegrammen uit Sint-Petersburg binnenkwamen. Ze las ze in de veilige omgeving van Windsor Castle, terwijl het licht boven de vredige Engelse gewesten begon te tanen. De misdaad die in Rusland was begaan, opende een vergezicht op een heel ander landschap, dat een nieuwe fase in Europa aankondigde en de geboorte van een moderne vorm van politiek terrorisme markeerde.⁵

Het eerste ‘zeer alarmerende’ telegram dat Windsor bereikte, meldde dat Alexander II was beschoten en gewond was geraakt. Kort voor zes uur ’s avonds volgde een volledig verslag van de Britse ambassadeur in Rusland, lord Dufferin, over de ‘afschuwelijke & nooit te vergeten gebeurtenis’. De bom ontplofte ‘tussen zijn benen en verminkte en verwondde die afschuwelijk, evenals zijn onderlichaam’, noteerde de koningin in haar dagboek.⁶ Al snel kwam Dufferin met meer details. ‘Alle kleding tot aan de borst werd weggeblazen, één been was bijna volledig verdwenen en de rest van het lichaam was allervreselijkst verminkt.’⁷ Toch dachten chirurgen dat ze het leven van de tsaar wellicht konden redden door zijn ledematen te amputeren, en de instrumenten werden al klaargelegd toen ze uiteindelijk inzagen dat hij niet meer te redden was.⁸ Koningin Victoria voelde zich ‘uitermate geschokt en verbijsterd door het vreselijke nieuws. Moge God al onze geliefden beschermen! Arme, arme tsaar, ondanks zijn tekortkomingen was hij een vriendelijke & beminnelijke man.’⁹

De koningin kende de tsaar persoonlijk. Het vreselijke beeld van zijn dood dat uit de telegrammen oprees, stond in schril contrast met haar herinnering aan de man die zij meer dan veertig jaar eerder, aan het begin van haar regeerperiode, had ontmoet. In de lente van 1839 bracht grootvorst Alexander, de jonge Russische troonopvolger, een bezoek aan Windsor. De twintigjarige koningin was nog

ongetrouwd; de eenentwintigjarige tsarevitsj was op zoek naar een gemalin naar Europa gekomen.

In victoriaanse ogen was het land waaruit de grootvorst afkomstig was een rijk van schrille tegenstellingen en onpeilbare gevaren. Alleen al het woord ‘Rusland’ riep het beeld op van een stormachtige geschiedenis met woeste Mongoolse horden, bloeddorstige tsaren, godsdienstoorlogen die onder de glanzende oosterse koepels van de Russische Kerk werden uitgebroed en een toestand van lijfeigenschap en bijna-slavernij voor miljoenen inwoners. Maar toen de tsarevitsj eind mei 1839 op Windsor zijn opwachting maakte, had hij de verwachtingen van koningin Victoria overtroffen. De opmerkelijk rijzige – karakteristiek voor de Romanovs – grootvorst Alexander met zijn overheersende aanwezigheid trof haar als ‘een aardige, verrukkelijke jongeman’, zo open en vrolijk, ‘met een lieve glimlach, en zo’n goed mannelijk figuur’.¹⁰ De jonge Britse koningin kwam intelligent, levendig en elegant op hem over. Ze dineerden, dansten en gingen samen uit rijden; er was sprake van een plotselinge, onverwachte intimiteit.

‘Ik ben echt heel verliefd op de grootvorst,’ schreef de koningin op 27 mei 1839 in haar dagboek. Hij leidde haar naar de eetzaal, St George’s Hall, en later naar de rode salon. ‘Ik danste eerst een quadrille met de grootvorst, daarna volgde een wals (...) (uiteraard gingen ik en ook de grootvorst tijdens de wals zitten) (...)’ Toen de mazurka werd gespeeld ‘vroeg de grootvorst me ten dans, wat ik deed (ik had die nooit eerder gedaan) (...) de grootvorst is zo sterk dat je bij het rondlopen heel snel moet volgen, waarna je wordt rondgedraaid als in een wals (...) We hadden zoveel plezier en lachten zoveel (...) Ik heb me nooit beter vermaakt,’ schreef de koningin. Ze was zo opgewonden dat ze tot vijf uur ’s nachts niet kon slapen.¹¹ De vrolijke stemming bleef ook de volgende dag in Ascot voortduren. Alexander bleek onstuimig en ‘onnadenkend’ te zijn. De opwinding die ze die avond tijdens de dans voelde toen hij zijn arm net iets te ver om haar middel sloeg en haar van de dansvloer tilde, leverde de volgende bekentenis in haar dagboek op: ‘Ik houd echt van deze vriendelijke en lieve jongeman.’ Ze wendde zich tot de man die ze het meest vertrouwde, de charmante lord Melbourne, haar toegewijde mentor en premier voor de Whigs [voorloper van de liberale partij; tegenstanders van de conservatieve Tories]. Het was bui-

tengewoon vermoeiend, legde ze uit, dat ze ‘de grootvorst zo graag mocht’.¹² Koningin Victoria vroeg haar Russische gast te blijven.

De grootvorst peilde op zijn beurt zijn vader, tsaar Nicolaas I, met betrekking tot een eventueel huwelijk met de Britse koningin. Zijn vader weigerde. De erfgenaam van de Russische troon kon onmogelijk een satelliet van de Britse troon worden.¹³ Alexander was genoodzaakt te vertrekken. De koningin voelde zich ‘heel ongeluk-
kig’ (dubbel onderstreept). Hij kuste haar bij het afscheid op ‘een zo warme, liefhebbende manier’ dat de koningin meer het gevoel had ‘dat ik afscheid nam van een familielid dan van een vreemde’. Hij zei dat hij hun tijd samen ‘nooit zou vergeten’, ‘en dat zal ik ook nooit’, (dubbel onderstreept) zwoer de jonge vorstin plechtig.¹⁴

En nu was hij er niet meer. Zijn wrede dood in 1881 ondermijnde de broze façade van veiligheid van de Europese vorstenhuizen en bedreigde die wellicht zelfs in hun bestaan. ‘Je gaat ervan sidderen en beven,’ schreef Vicky, koningin Victoria’s geliefde oudste dochter en kroonprinses van Duitsland, op 14 maart 1881 aan haar moeder. ‘Het vervult je zo van afgrijzen dat je gewoon niet weet wat je moet zeggen! Arme tsaar Alexander! (...) Om op zo’n afschuwelijke manier te worden weggevaagd! (...) En het droevigste is dat het uitgerekend een zo vriendelijk iemand met zulke goede bedoelingen moet treffen, die geen tiran was als anderen voor hem, hoewel hij er iets van in zich had, zoals vrijwel alle tsaren. De staat van alle rangen in de maatschappij is daar zo slecht en zo treurig! Hoe kunnen ze ooit een beschaafde staat van vrijheid en orde bereiken? Wanneer zal al die wrede onderdrukking, dat verbannen naar Siberië & het massale langzame uitmoorden van gezinnen – wanneer zal het op-
houden (...) Ik vind het zo akelig voor Sasha en Minny [de nieuwe tsaar en tsarina], het is allerafschuwelijkst om de kroon van een vermoorde vader over te nemen (...) Ik heb de hele nacht geen oog dichtgedaan, te vervuld van afschuw!’¹⁵

De koninklijke familie wist dat dit het sluitstuk was van een reeks van in totaal zes pogingen om Alexander II om te brengen. ‘De arme tsaar verwachtte altijd zo’n dood & heeft zich jarenlang als een opgejaagde haas gevoeld,’ schreef Vicky verder aan haar moeder. ‘Nergens veilig. Wat stelt het leven voor, tegen zo’n prijs!’¹⁶ De laatste jaren had de almachtige tsaar zich bij tijd en wijle weinig meer dan een beest gevoeld, ‘een wolf met de jagers op zijn hielen’, zoals hij het

uitdrukte, wat hem bij voortduring het gevoel gaf dat zijn leven elk moment kon zijn afgelopen.¹⁷

Alexander was in de herfst van 1879 ternauwernood aan de dood ontsnapt toen de Volkswil de spoorlijn waarover de keizerlijke trein zou passeren had ondermijnd. De aanslag was mislukt dankzij een gelukkige verandering in het reisschema van de tsaar. Vervolgens hadden de terroristen in februari 1880 de verbijsterende hoeveelheid van driehonderd pond dynamiet het Winterpaleis zelf binnengesmokkeld, met als doelwit de eetkamer die het meest door de tsaar werd gebruikt. Ook deze aanslag mislukte door toeval. De gast van de tsaar werd opgehouden en het diner zou pas later worden geserveerd. De Romanovs bleven gespaard, maar twaalf paleiswachten kwamen om. 'Hoe afschuwelijk!' had koningin Victoria geschreven toen ze het nieuws hoorde. 'Dat zoiets in je eigen huis gebeurt! Nauwelijks te geloven! (...) Het lijkt alsof er elke dag een nieuwe afschuwelijke gebeurtenis plaatsvindt! In wat voor tijden leven we!'¹⁸

Precies zoals de terroristen wilden, stonden de kranten overal ter wereld vol van de gruwelijke Russische vorstenmoord. Victoria nam op Windsor de bladen door en merkte dat ze 'aan niets anders kon denken'.¹⁹ De artikelen boden ernstige beschouwingen over de vooruitzichten voor de Europese vrede bij het aantreden van een nieuwe tsaar en het verschuiven van de allianties tussen de grootmachten: de machtige Britse, Russische en Oostenrijks-Hongaarse rijken, het onlangs verenigde Duitsland en de republiek Frankrijk. De vrede in Europa berustte op het machtsevenwicht tussen deze landen dat moest voorkomen dat één staat alle andere zou overheersen. *The Standard* van 15 maart 1881 zag donkere wolken boven Europa ontstaan omdat 'de jaloezie, om niet te zeggen de onenigheden (...) tussen Rusland aan de ene kant en Duitsland en Oostenrijk aan de andere kant beperkt noch onbeduidend zijn'. Rusland had niet lang daarvoor gebied verloren op de onstabiele Balkan in Zuidoost-Europa en 'er zal niet veel voor nodig zijn', voorspelde *The Standard* met opmerkelijke helderziendheid, of moeilijkheden in Servië 'kunnen elk moment een botsing veroorzaken' waarbij Rusland tegenover Oostenrijk-Hongarije komt te staan. Dit probleem was verweven met de aloude 'oosterse kwestie', opgeroepen door de gestage aftakeling van het Ottomaanse Rijk. Het getouwtrek om territoriaal gewin in het

oosten verhoogde de spanning tussen de Europese grootmachten. *The Standard* voorspelde dat er nieuwe Europese allianties zouden ontstaan, zoals ‘een vriendschappelijke betrekking tussen Rusland en Frankrijk’.²⁰

Bij alle verschillen in de analyse van de Europese grootmachten was de Britse pers unaniem in de veroordeling van terrorisme. Koningin Victoria had ook verschillende aanslagen op haar leven meegemaakt, maar haar belagers waren altijd eenlingen, en vaak geestelijk labiel. De moord op Alexander II was echter iets heel anders, namelijk het culminatiepunt van een jarenlange activiteit van een georganiseerde terroristische groepering die het speciaal op de tsarenfamilie had gemunt, om de staat omver te werpen. ‘De monsterlijke en weerzinwekkende vorstenmoord’, die ‘het diepste fundament van gezag, orde, maatschappij en recht’ ondermijnt, verklaarde *The Morning Post*, die daarmee de Britse kijk op de gebeurtenis samenvatte.²¹ Maar tussen de krantenkoppen kwam de koningin tot haar ontsteltenis ook een publicatie tegen die een heel andere toon aansloeg. ‘Victorie! Victorie! Een van de verschrikkelijkste tirannen van Europa wiens val allang was gezworen – de tsaar van Rusland is niet meer,’ juichte Johann Most in een Duitstalig tijdschrift onder de titel *Freiheit* dat op 19 maart in Londen werd gepubliceerd. De tsaar stierf ‘zoals een hond sterft’, ging Most verder. Het nieuws van zijn dood was ‘in prinselijke paleizen over de hele wereld (...) als de bliksem ingeslagen’, en had diegenen bereikt ‘die een soortgelijk lot duizend keer hebben verdiend (...) Het kan hier waarlijk opnieuw gebeuren.’²²

De koningin richtte zich onmiddellijk tot haar trouwste correspondent, haar dochter Vicky in Duitsland. Het was een ‘monsterlijk’ artikel dat ‘openlijk moord predikt’ in de naam van vrijheid, schreef de vorstin, ‘en deze taal gaat verder dan ik ooit heb gezien’.²³ Johann Most, een Duitse anarchist die in de vernietiging van de staat geloofde, stelde dat vorstenmoorden en aanslagen de beste manier waren om mensen voor de zaak te winnen en een revolutie op gang te brengen. De koningshuizen waren een belangrijk doelwit van de revolutionairen, een zichtbaar symbool van het gezag van de staat. Waar moest dit allemaal op uitlopen? Lord Dufferin rapporteerde al snel over een nieuwe dreiging. Op de muren van de Universiteit van Sint-Petersburg was een ‘Nihilistisch Manifest’ aangeplakt

dat 'juicht over de moordaanslag en dat de nieuwe Russische tsaar drie maanden de tijd geeft om een nieuw regime te installeren'. Als Alexander III dat niet deed, of als hij de moordenaars van zijn vader terechtstelde, 'geven ze hem geen vierentwintig uur meer'.²⁴ Stond Europa aan de vooravond van gewelddadige verandering? De gelofte van de moordenaars in het barbaarse Rusland zou revolutie kunnen bespoedigen of tot massale opstanden in heel beschaafd Europa kunnen leiden. De koningin voelde zich 'zeer verbijsterd en aangedaan door deze schokkende tragedie' en vond de verslagen in de kranten 'bijzonder aangrijpend'.

Er was een generatie voorbijgegaan sinds de overleden tsaar als de knappe, jonge grootvorst met de toekomst voor zich door de gangen van Windsor liep en haar naar de dansvloer leidde. Enkele maanden na dat gedenkwaardige bezoek constateerde de koningin echter dat haar neef, prins Albert van Saksen-Coburg en Gotha, de Russische grootvorst in de schaduw stelde. Toen de Duitse prins op 10 oktober 1839 op Windsor aankwam, vond ze hem 'mooi' en nam ze hem 'met enige emotie' op. Binnen een paar dagen, terwijl haar hart 'op hol sloeg' nam de koningin een besluit. Ze ontbood 'de allerliefste Albert die ik adoreer' op 15 oktober 1839 voor een privé-ontmoeting en stelde een huwelijk voor. 'We omhelsden elkaar keer op keer (...) O! Dat gevoel dat ik werd, en word liefgehad door zo'n Engel'.²⁵

Hun huwelijk had de veertig voorbije jaren van haar regering bepaald. Koningin Victoria en prins Albert kregen negen kinderen en in de jaren tachtig van de negentiende eeuw was hun gezin een Brits instituut dat de toekomst van Europa vormgaf. Acht van hun negen kinderen waren met leden van Europese koningshuizen getrouwd. De oudste dochter van Victoria, Vicky, gaf met haar huwelijk met de Pruisische troonopvolger het voorbeeld voor vijf van haar broers en zussen, die allemaal in Duitse koningshuizen in-trouwden. De oudste zoon van de koningin, de eigengereide prins Albert Edward, ofwel 'Bertie', was met de Deense prinses Alexandra getrouwd, wat een band betekende met de koningshuizen van Denemarken, Griekenland en Rusland. Voor prins Albert stonden deze huwelijken in het teken van een opmerkelijke visie waarmee hij aan de vrede en stabiliteit in Europa hoopte bij te dragen.

De verwoestingen in Europa tijdens de napoleontische oorlogen

aan het begin van de negentiende eeuw, waarbij zo'n zes miljoen mensen het leven verloren, hadden de Britse politiek beïnvloed. Om een machtsevenwicht te bereiken, mocht geen enkel continentaal land zo dominant worden dat het opnieuw op zo'n schaal verwoestingen in Europa zou kunnen aanrichten. Prins Albert en koningin Victoria zagen de dynastieke huwelijken tussen hun kinderen en leden van de Europese koningshuizen als een extra waarborg voor vrede. Het ging niet alleen om koninklijke macht en prestige, maar was vooral een middel om bij te dragen aan de *Pax Britannica*, de 'Britse Vrede'. Elk huwelijk vormde een zachte kracht: een kanaal waarlangs de Britse liberale waarden zich over het continent zouden verspreiden, en misschien zelfs de destabiliserende krachten van het republicanisme, de revolutie en oorlog konden terugdringen.²⁶ Albert had het visioen van een federaal Europa waarin sterke, onafhankelijke landen, stabiel onder hun eigen constitutionele monarchieën – idealiter zo veel mogelijk ingericht naar Brits model – verenigd werden door het gemeenschappelijke doel van Europese vrede en voorspoed. Telkens wanneer de gezamenlijke vlaggen van de landen die op die manier door een koninklijk huwelijk verbonden werden boven de huwelijksceremonie wapperden, leken ze een grote belofte in te houden: elk koninklijk huwelijk was in potentie een bevestiging van verbonden nationale belangen en ideeën die de juichende massa hoop bezorgde – lang voordat er een concept als een 'Europese Unie' bestond.

Victoria en Albert hadden niet minder dan tweeënveertig kleinkinderen en jarenlang ontving de koningin correspondentie van kleinzonen en kleindochters die in de Europese paleizen opgroeiden. De brieven ter gelegenheid van verjaardagen en jubilea stroomden met gestage regelmaat binnen uit het Neues Palais in Potsdam, het Palais Edinburg in Coburg, paleis Fredensborg bij Kopenhagen, Eastwell Park, Cumberland Lodge, Sandringham, Marlborough House, Birkhall en nog andere paleizen. Vanaf de eerste op papier met potloodlijntjes gekrabbelde bedankjes aan 'grootmama koningin' voor haar geschenken of verhaaltjes over huisdieren, tot brieven die getuigden van hun groeiende ervaring aan het hof of brieven die vertelden over hun reizen, had Victoria de ontwikkeling van de volgende generatie gevolgd. De omvangrijke groep neven en nichten vormde een uniek netwerk, een club die een uitzonderlijke plaats innam in de hoogste